

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ОСАДЧА АННА СЕРГІЇВНА

УДК 343. 22

**СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ: ГЕНЕЗИС, ФУНКЦІЇ, ПРОБЛЕМИ
КВАЛІФІКАЦІЇ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Автореферат

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Харків – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент **Зінченко Ірина Олександрівна**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри кримінального права № 2.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор **Туляков В'ячеслав Олексійович**, Національний університет «Одеська юридична академія», завідувач кафедри кримінального права, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки та техніки;

доктор юридичних наук, професор **Житний Олександр Олександрович**, Харківський національний університет внутрішніх справ, професор кафедри кримінального права та кримінології.

Захист відбудеться «19» червня 2015 р. о 13-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розіслано «18» травня 2015 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

В.Ю.Шепітько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Ефективна боротьба зі злочинністю є важливим завданням, яке має вирішити Україна на шляху розбудови демократичної і правової держави. Основним юридичним інструментом, спроможний забезпечити реалізацію кримінально-правової політики, захист прав, свобод громадян й інтересів суспільства від злочинних посягань, є кримінальне законодавство. Втім розвиток останнього неможливий без урахування здобутків науки кримінального права і судової практики, завдяки яким вдосконалюються приписи кримінально-правових норм, забезпечується одноманітне застосування закону при кваліфікації злочинів.

У доктрині кримінального права є низка питань, що завжди привертали до себе увагу вчених. Серед них особливе місце посідають проблеми, пов'язані із поняттям, видами та відповідальністю спеціального суб'єкта злочину. У дорадянський період окремі аспекти цієї проблеми розглядалися у працях Л. С. Білогриць-Котляревського, О. Ф. Кістяковського, С. В. Познишева, М. Д. Сергієвського, М. С. Таганцева.

У радянський період, а також протягом останніх десятиріч про особливості відповідальності спеціального суб'єкта злочину писали П. П. Андрушко, Л. В. Багрій-Шахматов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. А. Владимиров, Л. Д. Гаухман, В. О. Глушков, П. С. Дагель, А. Ф. Зелінський, Н. Ф. Кузнецова, І. П. Лановенко, Н. С. Лейкіна, Т. А. Леснієвськи-Костарева, В. О. Навроцький, А. В. Наумов, Н. А. Мірошніченко, А. А. Музика, В. С. Орлов, Р. О. Оримбаєв, В. Г. Павлов, А. Я. Светлов, В. В. Сташис, Е. Л. Стрельцов, Ш. С. Рашковська, С. А. Тарарухін, В. Я. Тацій, П. Ф. Тельнов, В. Д. Филімонов, М. І. Хавронюк, С. А. Химченко тощо.

В Україні комплексне дослідження питань, пов'язаних із спеціальним суб'єктом злочину, вперше було здійснене В. В. Устименком, який у 1983 р. захистив кандидатську дисертацію «Специальный субъект преступления (понятие, виды, некоторые вопросы квалификации)». У 2003 р., вже за новим КК України, В. І. Терентьевим була захищена кандидатська дисертація на тему «Відповідальність спеціального суб'єкта злочину за кримінальним правом України», присвячена проблемам кваліфікації злочинів із спеціальним суб'єктом. У 1999 р. в РФ кандидатську дисертацію «Специальный субъект преступления в уголовном праве» виконав С. А. Семенов.

Незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених спеціальному суб'єкту злочину, вони здебільшого обмежуються з'ясуванням ознак, визначенням поняття спеціального суб'єкта, а також вирішенням проблем кваліфікації окремих злочинів зі спеціальним суб'єктом.

Водночас багато питань, пов'язаних із спеціальним суб'єктом, залишаються поза увагою науковців. Не сприяло їх зменшенню і законодавче закріплення у КК України 2001 року відповідного поняття. Наприклад, наразі відсутні будь-які дослідження щодо визначення основних

тенденцій розвитку вчення про спеціального суб'єкта в доктрині кримінального права та генезису його правової регламентації, не з'ясовано функціональне призначення цього елемента складу злочину, його вплив на криміналізацію, диференціацію кримінальної відповідальності, кваліфікацію й пеналізацію злочинів тощо. Між тим ці питання мають неабияку актуальність, адже у чинному кримінальному законодавстві простежується стійка тенденція до спеціалізації підстав кримінальної відповідальності за рахунок збільшення складів злочинів із спеціальним суб'єктом. За нашими підрахунками у КК України наразі нараховується близько 75% таких складів злочинів, причому в останніх законодавчих новелах ознаки спеціальних суб'єктів здебільшого виписані не зовсім точно і тому для їхнього розуміння слід вдаватися до тлумачення змісту законодавчого припису, вирішувати питання про співвідношення і відмежування відповідних ознак, а це негативно позначається на практиці застосування відповідних норм КК.

Вказані обставини свідчать про актуальність обраної теми і необхідність узагальнення теоретичної бази, нормативного матеріалу та судової практики з метою проведення ґрунтовного монографічного дослідження спеціального суб'єкта злочину в аспекті генезису його доктринального розуміння та правової регламентації, функціонального призначення, впливу на криміналізацію та пеналізацію злочинів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану наукових досліджень кафедри кримінального права №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Теоретичні проблеми ефективності кримінального законодавства України та практики його застосування» (номер державної реєстрації 0111U00959). Тема дисертації затверджена рішенням вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 9 від 19.04.2010 р.) та уточнена (протокол № 1 від 05.09.2014 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є формування теоретично обґрунтованих висновків щодо функціонального призначення спеціального суб'єкта злочину в кримінальному праві, а саме: визначення особливостей впливу цього елемента складу злочину на криміналізацію діяння, диференціацію кримінальної відповідальності, кваліфікацію і розмежування злочинів, структуру і зміст санкцій статей Особливої частини КК, розроблення пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства України та практики його застосування.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі завдання:

1. Розкрити наявні в теорії кримінального права точки зору щодо поняття спеціального суб'єкта злочину, його ознак та видів, з'ясувати їх зміст та сформулювати поняття, яке буде використовуватися в цій роботі.
2. На підставі дослідження історичних пам'яток права з'ясувати розвиток поняття спеціального суб'єкта в історико-правовому аспекті.

3. Визначити основні тенденції розвитку вчення про спеціальний суб'єкт злочину в доктрині кримінального права та охарактеризувати генезис його правової регламентації у різні історичні періоди: дорадянський, радянський, за часів незалежності України.

4. Встановити і пояснити причини, що спонукають законодавця конструювати склади злочинів зі спеціальним суб'єктом, постійно збільшуючи їхню кількість у КК.

5. З'ясувати питання щодо доцільності та обґрунтованості останніх законодавчих новел, пов'язаних із диференціацією службових осіб та впровадженням нових видів спеціальних суб'єктів до розділу XVII Особливої частини КК.

6. Встановити соціально-правову сутність юридичної особи в аспекті можливого визнання її спеціальним суб'єктом злочину.

7. Узагальнити філософські та правові підходи до визначення понять: «функція права», «функція складу злочину», розглянути можливість їхньої взаємодії.

8. Розкрити наявні в доктрині кримінального права класифікації функцій складу злочину та встановити, які з них можуть бути властиві спеціальному суб'єкту як елементу складу злочину.

9. Визначити і окремо охарактеризувати кожну функцію спеціального суб'єкта, показавши різнобічні напрямки його впливу на кримінально-правові відносини та з'ясувати значення цього впливу.

10. З'ясувати найбільш дискусійні в теорії кримінального права проблеми кваліфікації злочинів зі спеціальним суб'єктом, а саме: співучасті у злочинах зі спеціальним суб'єктом, сукупності злочинів зі спеціальним суб'єктом тощо.

11. Розкрити питання щодо подолання конкуренції норм при кваліфікації злочинів зі спеціальним суб'єктом.

12. Узагальнити судову практику щодо кваліфікації окремих злочинів із спеціальним суб'єктом.

13. Розробити та обґрунтувати можливі пропозиції щодо вдосконалення відповідних норм чинного КК України.

Об'єктом дослідження є кримінально-правові відносини за участю спеціального суб'єкта злочину.

Предметом дослідження є спеціальний суб'єкт злочину, його генезис, функції, проблеми кваліфікації.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. В основу дисертаційного дослідження покладений загальнонауковий діалектичний метод пізнання, який застосовувався для з'ясування поняття спеціального суб'єкта злочину, встановлення змісту його функцій та значення, що надає можливість розглянути досліджувані явища в розвитку і взаємозв'язку, єдності та суперечностях. Окрім того,

використані спеціальні наукові методи. Зокрема, за допомогою історико-правового методу досліджені основні тенденції розвитку та генезис вчення про спеціальний суб'єкт злочину в доктрині кримінального права та законодавстві. Метод логічного узагальнення та поділу понять застосовувався для здійснення класифікації функцій складу злочину і виділення на їх підставі функцій спеціального суб'єкта злочину. Догматичний метод використаний для з'ясування змісту приписів, які містяться в законодавчих і підзаконних нормативних актах та застосовуються у правовій доктрині, щодо спеціального суб'єкта злочину. Метод системного аналізу дозволив виявити і показати суперечності і прогалини у чинному законодавстві, які стосуються окремих видів спеціальних суб'єктів. За допомогою порівняльно-правового методу відбулося співставлення і аналіз змісту положень норм чинного КК України із КК України 1960 року. Логіко-нормативний метод застосовувався при формуванні пропозицій щодо вдосконалення чинного КК України.

Нормативну базу складають Конституція України, положення кримінального законодавства України (як чинного, так дорадянського і радянського періодів), кримінальне законодавство низки зарубіжних держав, нормативні акти інших галузей права.

Емпіричну базу дослідження складають матеріали опублікованої судової практики (2001-2014 р) та вироки, які внесені до Єдиного державного реєстру судових рішень за 2011-2014 р. (929 судових рішень) щодо злочинів, вчинених спеціальними суб'єктами, при розгляді яких були виявлені помилки у кваліфікації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першою в Україні науково-дослідною працею, в якій визначаються кримінально-правові функції спеціального суб'єкта злочину та його генезис у доктрині кримінального права та законодавстві. На підставі проведеного дослідження обґрунтовані і сформульовані положення і висновки, які є новими для науки кримінального права або наділені істотними ознаками наукової новизни і виносяться на захист. Зокрема:

у перше:

– визначені основні тенденції розвитку вчення про спеціальний суб'єкт злочину в доктрині кримінального права;

– охарактеризовано та з'ясовано особливості генезису правової регламентації спеціальних суб'єктів у різні історичні періоди і встановлено, що коло злочинів зі спеціальним суб'єктом постійно змінюється у бік збільшення кількості таких діянь у КК (наразі у КК України нараховується до 75 % норм зі спеціальним суб'єктом);

– констатовано, що розширення кола складів злочинів зі спеціальними суб'єктами відбувається за рахунок диференціації такого виду спеціального суб'єкта як, службова особа, що, в свою чергу, свідчить про стійку законодавчу тенденцію до спеціалізації підстав кримінальної відповідальності;

– встановлені причини, які спонукають законодавця конструювати склади злочинів зі спеціальним суб'єктом, а саме: 1) потреба у кримінально-правовій охороні нових суспільних відносин; 2) подальша диференціація кримінальної відповідальності і індивідуалізація покарання з метою економії кримінальної репресії; 3) посилення кримінальної відповідальності і покарання за злочини у сфері службової діяльності, а також за корупційні злочини;

– запропоновано авторське визначення ознак такого виду спеціального суб'єкту, як «особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг»;

– визначені і охарактеризовані функції спеціального суб'єкта злочину у кримінальному праві, а саме: криміноутворююча, диференційна, кваліфікаційна, розмежувальна і пеналізаційна;

– обґрунтовано, що ознаки спеціального суб'єкта злочину можуть виступати однією із підстав криміналізації, у випадках, якщо: а) злочин може вчинити тільки спеціальний суб'єкт (простий склад злочину); б) вчинення злочину спеціальним суб'єктом збільшує ступінь його суспільної небезпечності (кваліфікований склад злочину); в) вчинення злочину спеціальним суб'єктом зменшує ступінь його суспільної небезпечності (привілейований склад злочину);

– доведено, що на диференціацію відповідальності службових осіб впливає не тільки їх службовий статус, а й соціальне значення цього статусу. Через це законодавець в межах поняття «службова особа» виділяє їх види з метою ще більшого обмеження (спеціалізації) кримінальної відповідальності;

– охарактеризовані санкції статей розділу XVII Особливої частини КК України під кутом зору виявлення законодавчих тенденцій щодо пеналізації злочинів зі спеціальним суб'єктом і встановлено, що для злочинів цього розділу типовою слід вважати альтернативно-кумулятивну санкцію;

– обґрунтовано, що ознаки спеціальних суб'єктів злочинів із розділу XVII Особливої частини КК України знаходять опосередковане відображення у санкціях статей КК завдяки передбаченню у них майнових покарань і покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Встановлено, що вид службової особи впливає на вибір законодавцем виду покарання, визначеного у санкції: для службових осіб юридичної особи публічного права типовим є покарання у виді позбавлення волі, а для службових осіб юридичних осіб приватного права та осіб, які надають публічні послуги, – покарання у виді штрафу;

– сформульовані пропозиції щодо доповнення розділу VI Загальної частини КК ст. 29-1 «Співучасть у злочинах зі спеціальним суб'єктом»;

– доведено, що ідеальна сукупність, у якій щодо одного злочину особа є спеціальним суб'єктом, а щодо іншого – загальним, цілком можлива. Це випадки, коли злочин із загальним суб'єктом є способом або умовою вчинення злочину зі спеціальним суб'єктом;

удосконалено:

– твердження, що спеціальний суб'єкт є елементом спеціального складу злочину. При цьому він, з одного боку, сприяє виконанню функцій такого складу злочину, а з іншого, – має власні функції, реалізуючи які впливає на кримінально-правові відносини;

– положення щодо правового значення ознак спеціального суб'єкта злочину. Доведено, що за відсутності цих ознак може: а) повністю виключатись кримінальна відповідальність; або б) змінюватись кваліфікація; або в) кримінальна відповідальність наставатиме на загальних підставах;

– позиції щодо правил кваліфікації при конкуренції загальної та спеціальної норми. Підтверджено, що норма зі спеціальним суб'єктом злочину, як правило, є спеціальною щодо відповідної їй норми із загальним суб'єктом злочину, отже має пріоритет перед останньою і підлягає застосуванню при кваліфікації злочину;

набули подальшого розвитку:

– позиції щодо неможливості визнання юридичної особи суб'єктом злочину, через що вона не може розглядатися і як спеціальний суб'єкт злочину;

– твердження, що одним із чинників, який впливає на диференціацію відповідальності, є спеціалізація кримінальної відповідальності за рахунок створення норм зі спеціальним суб'єктом;

– положення щодо змісту функцій права. Доведено, що поняття функцій права може бути придатним для з'ясування змісту функцій окремих правових категорій, зокрема складу злочину;

– підходи щодо класифікації функцій складу злочину; запропоновані власні критерії здійснення такої класифікації;

– визначення понять «службова особа юридичної особи публічного права» і «службова особа юридичної особи приватного права». Констатовано, що у чинному КК України наразі відсутній однаковий підхід до закріплення ознак цих спеціальних суб'єктів, що заважає одноманітному застосуванню закону;

– визначення «особи, уповноваженої на виконання функцій держави», запропоновано обмежувальне тлумачення переліку таких осіб;

– позиції, що виконавцем (співвиконавцем) злочину зі спеціальним суб'єктом, за загальним правилом, може бути тільки спеціальний суб'єкт злочину. Залежно від особливостей об'єктивної сторони злочину, як виняток, можливе визнання загального суб'єкта злочину співвиконавцем злочину із спеціальним суб'єктом;

– положення щодо особливостей кваліфікації сукупності злочинів із спеціальним і загальним суб'єктом.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані та обґрунтовані в дисертації теоретичні положення, узагальнення, висновки і рекомендації можуть бути використані:

– у науково-дослідницькій сфері – для подальшої розробки вчення про спеціального суб'єкта злочину;

– у правотворчій діяльності – при внесенні змін і доповнення до чинного КК з метою подальшого вдосконалення законодавства, що регламентує кримінальну відповідальність спеціальних суб'єктів;

– у правозастосуванні – як рекомендації судовій практиці щодо кваліфікації злочинів, вчинених спеціальними суб'єктами, при відмежуванні їх від суміжних злочинів, подоланні конкуренції норм тощо;

– у навчальному процесі – при викладанні курсу кримінального права (Загальна та Особлива частини) спецкурсу з проблем кримінальної відповідальності за злочини у сфері службової діяльності, підготовці відповідних розділів підручників, навчально-методичних посібників, науково-практичних коментарів до КК України, а також у науково-дослідній роботі студентів та аспірантів;

– у правоохоронній діяльності – результати дослідження можуть бути використані для підвищення рівня кваліфікації працівників правоохоронних органів

Апробація результатів дисертації. Положення дисертації доповідались та обговорювалися на засіданнях кафедри кримінального права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, а також на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн» (м. Харків, 13-14 жовтня 2011 р.), «Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих науковців» (м. Тернопіль, 15 лютого 2012 р.), «Інноваційні методи реформування правовідносин у сучасних умовах» (м. Тернопіль, 10 квітня 2012 р.), «Основні шляхи розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність» (м. Харків, 11-12 жовтня 2012 р.), «Правові та інституційні механізми протидії корупційним правопорушенням» (м. Харків, 20 квітня 2013 р.), «Актуальні проблеми кримінальної відповідальності» (м. Харків, 10-11 жовтня 2013 р.). Окремі положення дослідження були включені до колективного висновку кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого щодо проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення» (реєстр № 0875) у частині внесення змін до Кримінального кодексу України.

Публікації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження викладені у одинадцяти наукових працях, зокрема, у п'ятьох наукових статтях, чотири з яких опубліковані у вітчизняних фахових наукових виданнях, одна з яких – у електронному; одна – у закордонному фаховому виданні, а також у тезах шести наукових доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації визначається її метою і завданнями і включає вступ, три розділи,

п'ятнадцять підрозділів, висновки, список використаних джерел(найменувань) і три додатки. Повний обсяг дисертації становить 229 сторінок, із них основного тексту – 193 сторінки. Список використаних джерел – (282 найменування) 32 сторінки, обсяг додатків - 4сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначаються її зв'язок з науковими планами та програмами, мета і завдання, об'єкт та предмет, методи дослідження, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, апробація результатів дисертації та публікації.

Розділ 1 «Основні тенденції розвитку вчення про спеціальний суб'єкт злочину в законодавстві та доктрині кримінального права України» складається з п'яти підрозділів.

У *підрозділі 1.1. «Загальні положення»* аналізуються точки зору науковців щодо ознак спеціального суб'єкта злочину, з'ясовується його правова природа, продемонстровані різні підходи до визначення поняття спеціального суб'єкта, надається їх критика. Пропонується визначення спеціального суб'єкта злочину, під яким у роботі розуміється осудна, фізична особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності за певний злочин і наділена однією чи кількома додатковими юридичними ознаками, що передбачені у кримінальному законі або прямо випливають із його змісту та обмежують коло осіб, які можуть нести відповідальність за цей злочин.

У *підрозділі 1.2. «Дорадянський період розвитку законодавства щодо спеціального суб'єкта злочину»* вивчаються основні правові пам'ятки дорадянського періоду, а саме: Руська Правда, Псковська Судна грамота, Судебники 1497, 1550, 1589 років, Соборне Уложення 1649 року, Артикули військові Петра I 1715 року, Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 року, Кримінальне Уложення 1903 року тощо. З'ясовано, що перші прояви диференціації кримінальної відповідальності спостерігаються уже у XV-XVI сторіччях: 1) вид покарання залежить від станового статусу особи («службовим особам» призначають виключно майнові покарання); 2) поступово починають виділятися спеціальні суб'єкти за ознаками моральної зіпсованості індивіда (так звані «лихі люди»), яких могли піддавати смертній карі. У процесі законодавчих реформ XVIII-XIX століть закріплення відповідальності спеціальних суб'єктів злочину набуло подальшого розвитку. У законодавчих актах цього періоду з'являється низка нових норм зі спеціальними суб'єктами за ознаками підданства, віросповідання, службового становища, наявності засудження тощо. На підставі аналізу вищевказаних пам'яток права зроблено висновок, що кримінальне законодавство до початку XX століття вже мало уявлення про спеціальний суб'єкт злочину. Хоча окремої норми, яка визначала це поняття у кримінальному законодавстві не існувало, законодавець досить часто вдавався до конструювання складів злочинів

із вказівкою на додаткові ознаки їхніх суб'єктів, обмежуючи тим самим відповідальність за вчинення таких діянь.

У підрозділі 1.3. *«Радянський період розвитку законодавства щодо спеціального суб'єкта злочину»* здійснено історичний огляд розвитку українського кримінального законодавства радянського періоду (1917 -1990 роки). Встановлено, що у кримінальних законах 1917-1927 років активно закріплено різноманітні ознаки спеціальних суб'єктів, які впливають на кваліфікацію багатьох злочинів. Це пояснюється особливостями кримінально-правової політики тих часів, спрямованої на захист радянської держави від злочинів нових видів. Наприклад, відбувається істотне поширення кримінальної відповідальності військовозобов'язаних, службових осіб, а також осіб, які виконують різноманітні професійні функції. Можна констатувати, що протягом усього розвитку радянського кримінального законодавства спостерігається стійка тенденція щодо розширення складів злочинів зі спеціальними суб'єктами, що пов'язане з: 1) з роздрібненням загальних, широко сформульованих у законі норм із загальним суб'єктом; та 2) виділенням з них окремих спеціальних складів. При цьому створення спеціальних норм обумовлювалося не стільки виникненням нових суспільних відносин, що потребували кримінально-правової охорони, скільки виділенням із об'єкта посягання, який охоронявся загальною нормою, вузької сфери суспільних відносин і встановлення самостійної їх охорони. Стійка тенденція до розширення складів злочинів зі спеціальними суб'єктами, яка спостерігається при співставленні всіх КК України радянського періоду, пояснюється тим, що законодавець за рахунок цього прагнув: по-перше, диференціювати кримінальну відповідальність за окремі злочини; по-друге, індивідуалізувати кримінальну відповідальність шляхом описування у законі певного кола осіб, які можуть їй підлягати; по-третє, виокремити діяння, які мають різний ступінь суспільної небезпечності; по-четверте, посилити превентивне значення деяких норм кримінального закону.

У підрозділі 1.4. *«Окремі новели чинного КК України щодо спеціальних суб'єктів злочину і їх аналіз»* розглянуто новели щодо спеціальних суб'єктів злочину, які внесені Законом України № 3207-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 07.04.2011 року.

Встановлено, що вперше до суб'єктів корупційних злочинів віднесено не тільки службових осіб, а 1) осіб, що здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, та 2) осіб, уповноважених на виконання функцій держави. При цьому, якщо ознаки службових осіб в законі виділені (ч. 3, 4 ст. 18, пп. 1 і 2 примітки до ст. 364 КК), то ознаки осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, безпосередньо не зазначені, а отже їх можна встановити тільки шляхом тлумачення змісту законів і нормативно-правових актів. Запропоновано виділити і закріпити у законі такі ознаки спеціальних суб'єктів цього виду: 1) повноваження, які вони виконують, є чітко визначеними законом; 2) вони є самозайнятими

особами і при цьому не є працівниками державних підприємств, установ, організацій; 3) свої дії вони закріплюють в офіційних документах; 4) результатом їх рішень є наслідки правового характеру, які настають для широкого кола осіб. Наведено аргументи щодо некоректного визначення в останніх новелах КК України понять «службова особа» та «особа, уповноважена на виконання функцій держави». Констатовано, що у певних випадках ознаки службової особи юридичної особи публічного права можуть співпадати із ознаками особи, уповноваженої на виконання функцій держави, що викликає проблеми при їх розмежуванні і кваліфікації. Для усунення неоднозначного розуміння приписів закону у КК слід визначити ознаки і сформулювати поняття відповідних суб'єктів.

У підрозділі 1.5. *«Проблеми визнання юридичних осіб суб'єктами злочину за кримінальним законодавством України і інших держав»* розглядається питання щодо можливості визнання юридичної особи суб'єктом злочину за законодавством України і інших держав.

Констатується, що основним принципом вітчизняного кримінального права є принцип винної відповідальності за вчинене суспільно небезпечне діяння, що спричинило шкоду. Проте винне ставлення до суспільно небезпечного діяння та його наслідків можливе лише з боку фізичної особи. Юридична особа позбавлена можливості усвідомлювати, передбачати, бажати, свідомо припускати або легковажно розраховувати на ненастання наслідків свого діяння і, отже, не може бути винною у вчиненні злочину і, відповідно до цього, – суб'єктом кримінальної відповідальності. Оскільки юридична особа не може визнаватись загальним суб'єктом злочину, то очевидно, що вона не може розглядатися й як спеціальний суб'єкт злочину. Заходи кримінально-правового характеру, які запроваджені до юридичних осіб Законом України №314- VII від 23.05.2013 р., не означають, що останні набувають ознак суб'єктів злочину, отже і розглядати юридичну особу у контексті елементів складу злочину наразі не можна.

Розділ 2 «Функції спеціального суб'єкта злочину» містить шість підрозділів.

Підрозділ 2.1. «Загальні положення» присвячено аналізу функцій права, функцій складу злочину і визначення підстав для виділення функцій елементів складу злочину, зокрема спеціального суб'єкта.

Обґрунтовано, що поняття функції права може бути придатним для з'ясування змісту функцій окремих правових категорій, зокрема, складу злочину. Розглянуті класифікації функцій складу злочину в доктрині кримінального права, надана їх характеристика, запропонована власна класифікація. Доведено, що, оскільки склад злочину є системою юридичних ознак (елементів), які визначають це діяння як злочин, є підстави стверджувати, що кожний елемент складу злочину, з одного боку, служить для виконання функцій складу злочину у цілому, а з іншого – має власні функції, через які здійснює вплив на кримінально-правові відносини. Спеціальний суб'єкт як елемент спеціального складу злочину також виконує у кримінальному праві певні функції, а саме:

криміноутворюючу, диференційну, кваліфікаційну, розмежувальну, пенелізаційну. Відсутність ознак спеціального суб'єкта, по-перше, виключає склад злочину зі спеціальним суб'єктом, а, по-друге, спеціальний суб'єкт здатен істотно впливати на ступінь суспільної небезпечності злочину, його кваліфікацію і навіть на вид і розмір покарань у відповідних санкціях.

У підрозділі 2.2. *«Криміноутворююча функція спеціального суб'єкта злочину»* констатовано, що завдяки різноманітним засобам законодавчої техніки, які спрямовані на закріплення в законі ознак спеціального суб'єкта злочину, відбувається спеціалізація кримінальної відповідальності і створюються прості або кваліфіковані (привілейовані) склади злочинів. Зроблено висновок, що ознаки спеціального суб'єкта злочину у певних випадках виступають однією із підстав криміналізації, а отже виконують криміноутворюючу функцію. Це стосується, по-перше, низки злочинів, вчинення яких можливе тільки спеціальним суб'єктом: тільки він є учасником відповідних суспільних відносин і здатен їх зруйнувати. У цих випадках існування відповідних складів злочинів залежить від ознак спеціального суб'єкта, який є конститутивною ознакою простого складу злочину. По-друге, через те, що ознаки спеціального суб'єкта здатні впливати на ступінь суспільної небезпечності вчиненого злочину, вони використовуються законодавцем для утворення кваліфікованих та особливо кваліфікованих складів злочинів. При цьому спеціальний суб'єкт виконує як криміноутворюючу, так і диференційну функцію, що відбивається на посиленні кримінальної відповідальності за вчинення злочину. По-третє, є випадки, де за рахунок ознак спеціального суб'єкта утворюються привілейовані склади злочинів. У таких ситуаціях спеціальний суб'єкт впливає на зниження ступеню суспільної небезпечності діяння, а отже і на пом'якшення відповідальності.

У підрозділі 2.3. *«Диференційна функція спеціального суб'єкта злочину»* з'ясовано, що на диференціацію відповідальності і покарання впливає багато чинників, одним із яких є спеціалізація кримінальної відповідальності за рахунок створення норм зі спеціальним суб'єктом.

На прикладі аналізу такого спеціального суб'єкта, як службова особа доведено, що на диференціацію їх відповідальності і покарання впливає не тільки службовий статус, а й соціальне значення цього статусу, з врахуванням якого навіть всередині такого виду спеціального суб'єкта, як службова особа законодавець здійснює більш дробну диференціацію кримінальної відповідальності. Це стосується, зокрема, виділення службових осіб юридичної особи приватного права і службових осіб юридичної особи публічного права, а також відмінностей у відповідальності за один і той самий злочин так званої «звичайної» службової особи, службової особи, що займає відповідальне становище і службової особи, що займає особливо відповідальне становище.

У підрозділі 2.4. *«Кваліфікаційна функція спеціального суб'єкта злочину»* стверджується, що кваліфікація злочинів зі спеціальним суб'єктом полягає у обов'язковому встановленні поряд із сукупністю інших ознак злочину, властивостей (якостей), що характеризують особу як спеціального

суб'єкта злочину. Аргументується, що правове значення загальних і спеціальних ознак суб'єкта злочину неоднакове. Відсутність хоча б однієї із загальних ознак суб'єкта означає, водночас, і відсутність складу злочину. За відсутності (не встановлення) ознак спеціального суб'єкта злочину у вчинюваному можливі декілька ситуацій: 1) може повністю виключатись кримінальна відповідальність, за відсутністю складу злочину (через органічний взаємозв'язок спеціальних ознак суб'єкта із специфікою певних видів злочинів); 2) може змінюватись кваліфікація з однієї статті Особливої частини КК України на іншу; 3) відсутність ознак спеціального суб'єкта може взагалі не впливати на кримінальну відповідальність, остання настає на загальних підставах.

У підрозділі 2.5. *«Розмежувальна функція спеціального суб'єкта злочину»* відстоюється позиція, що спеціальний суб'єкт злочину поряд із кваліфікаційною виконує розмежувальну функцію. Стверджується, що розмежувальна функція властива спеціальному суб'єкту тільки у парі з відповідними ознаками іншого спеціального суб'єкта. Доведено, що ознаки спеціального суб'єкта за умови їх однозначного формулювання у законі є достатньо чіткими, доступними для сприйняття і оцінювання. Вони є надійним законодавчим інструментом для застосування на практиці і забезпечення правильного розмежування суміжних складів злочину.

У підрозділі 2.6. *«Пеналізаційна функція спеціального суб'єкта злочину»*, на прикладі норм розділу XVII Особливої частини КК «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» розглянуто вплив ознак спеціального суб'єкта на пеналізацію злочинів. Цей розділ є своєрідним «показчиком законодавчих тенденцій» щодо пеналізації злочинів зі спеціальним суб'єктом, оскільки зроблені висновки мають необхідний рівень репрезентативності. Здійснений аналіз дозволяє встановити певні тенденції у пеналізації злочинів цього розділу. Особливий правовий статус службових осіб (спеціальних суб'єктів) знаходить опосередковане відображення у санкціях відповідних статей КК завдяки передбаченню у них майнових покарань, а також покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Обґрунтовано, що диференціація відповідальності залежить від виду службової особи, її належності до осіб публічного чи приватного права чи таких, діяльність яких пов'язана з наданням публічних послуг. Для службових осіб юридичної особи публічного права більш типовим є покарання у виді позбавлення волі, а службових осіб юридичної особи приватного права та осіб, які надають публічні послуги – покарання у виді штрафу.

Встановлено, що при формулюванні окремих санкцій за злочини, передбачені у розділі XVII Особливої частини КК, законодавець не завжди дотримується приписів норм Загальної частини КК, що визначають порядок і підстави застосування окремих видів покарань, наприклад, штрафу, виправних робіт тощо. Зроблено висновок, що позитивні і негативні тенденції, виявлені при пеналізації злочинів розділу XVII Особливої частини КК, напряму обумовлені ознаками їх

спеціальних суб'єктів, дає підстави констатувати, що спеціальний суб'єкт у кримінальному праві виконує пеналізаційну функцію.

Розділ 3 «Деякі проблеми кваліфікації злочинів зі спеціальним суб'єктом злочину» містить чотири підрозділи.

У підрозділі 3.1. *«Загальні положення»* виділяється низка найбільш важливих проблем кваліфікації злочинів зі спеціальним суб'єктом і обґрунтовується доцільність їх окремого аналізу.

У підрозділі 3.2. *«Співучасть у злочинах зі спеціальним суб'єктом злочину»* з'ясовуються суперечливі питання щодо можливості співучасті загального суб'єкта у злочинах зі спеціальним суб'єктом. Відстоюється думка, що можливість визнання особи, яка є загальним суб'єктом злочину, співвиконавцем злочину із спеціальним суб'єктом має вирішуватись в кожному конкретному випадку індивідуально, залежно від особливостей об'єктивних ознак конкретного складу злочину, зокрема від особливостей його об'єктивної сторони. Загальний суб'єкт злочину повинен визнаватись співвиконавцем злочину із спеціальним суб'єктом лише у випадках, коли він разом із останнім виконав хоча б частину діянь, які утворюють об'єктивну сторону такого складу злочину.

У підрозділі 3.3. *«Кваліфікація злочинів зі спеціальним суб'єктом при сукупності злочинів»* доведено, що злочин зі спеціальним суб'єктом може утворювати реальну сукупність із будь-яким іншим злочином, у тому числі і вчиненим загальним суб'єктом. Як виняток може мати місце ідеальна сукупність, у якій щодо одного злочину особа є спеціальним суб'єктом, а щодо іншого – загальним. Це ситуації, коли злочин із загальним суб'єктом є способом або умовою вчинення злочину зі спеціальним суб'єктом, тобто коли основне діяння зі спеціальним суб'єктом обумовлюється вчиненням допоміжного (похідного) діяння із загальним суб'єктом.

У підрозділі 3.4. *«Подолання конкуренції норм при кваліфікації злочинів зі спеціальним суб'єктом злочину»* проаналізовані випадки конкуренції загальної і спеціальної норм за ознаками суб'єкта злочину. З'ясовано, що норма зі спеціальним суб'єктом, як правило, є спеціальною щодо відповідної норми із загальним суб'єктом і підлягає застосуванню при кваліфікації.

ВИСНОВКИ

У дисертації сформульовані теоретично обґрунтовані висновки щодо функціонального призначення спеціального суб'єкта злочину в кримінальному праві, визначені особливості його впливу на криміналізацію діяння, диференціацію кримінальної відповідальності, кваліфікацію і розмежування злочинів, структуру і зміст санкцій статей Особливої частини КК, розроблені пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства України та практики його застосування. Основні результати роботи містять такі положення:

1. Історичний аналіз кримінально-правових норм зі спеціальним суб'єктом і з'ясування їхньої соціальної обумовленості дозволяє стверджувати, що коло злочинів зі спеціальним суб'єктом не є раз і назавжди чітко визначеним, воно постійно змінюється у бік збільшення чисельності таких діянь у КК. При цьому у кримінальному законодавстві України міститься багато складів злочинів зі спеціальним суб'єктом, які з розвитком суспільних відносин були декриміналізовані. Водночас простежується тенденція до розширення кола складів злочину зі спеціальними суб'єктами і збільшення їх кількості, особливо за рахунок диференціації такого виду спеціального суб'єкта, як службова особа, що свідчить про існування стійкої законодавчої тенденції до спеціалізації підстав кримінальної відповідальності.

2. Причинами виникнення нових складів злочинів зі спеціальним суб'єктом є: а) поява нових форм злочинної поведінки і взяття під кримінально-правову охорону нових суспільних відносин; б) необхідність подальшої диференціації кримінальної відповідальності і індивідуалізації покарання з метою обмеження (економії) кримінальної репресії, в) посилення кримінальної відповідальності та покарання щодо осіб, які вчинили злочини при зловживанні службовим становищем чи зайнятті певною діяльністю, а також корупційні злочини.

3. Передбачені у розділі XIV¹ Загальної частини КК заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб не означають, що останні набувають ознак суб'єкта злочину, отже розглядати юридичну особу у контексті елементів складу злочину не можна.

4. Уявлення про функцію тієї чи іншої правової категорії (наприклад, складу злочину) можна скласти лише при використанні системного підходу до його вивчення, який передбачає виявлення складових елементів системної цілісності, виділення специфічних якостей кожного елемента, встановлення зв'язків і взаємодії між ними, які дозволяють системі функціонувати як єдиному цілому. Це дозволяє пізнати функціональне призначення і вплив системи (окремого її елемента) на середовище і, навпаки, визначити зворотну дію останнього на систему (окремий її елемент). Оскільки склад злочину є системою юридичних ознак (елементів), які визначають діяння як злочин, це дає підстави стверджувати, що кожний елемент складу злочину, з одного боку, служить для виконання функцій складу злочину в цілому, а з іншого, може мати власні функції, через які здійснює вплив на кримінально-правові відносини.

5. Ознаки спеціального суб'єкта злочину у певних випадках виступають однією із підстав криміналізації, а, отже, виконують криміноутворюючу функцію. Це стосується, по-перше, низки злочинів, вчинення яких можливе тільки спеціальним суб'єктом: тільки він є учасником відповідних суспільних відносин і здатен їх зруйнувати. У цих випадках існування відповідних складів злочинів залежить від ознак спеціального суб'єкта, тобто спеціальний суб'єкт є конститутивною ознакою простого складу злочину.

По-друге, через те, що ознаки спеціального суб'єкта здатні впливати на ступінь суспільної небезпечності вчиненого злочину, вони використовуються законодавцем для утворення кваліфікованих та особливо кваліфікованих складів злочинів. При цьому спеціальний суб'єкт злочину виконує як криміноутворюючу, так і диференційну функцію, що відбивається на посиленні кримінальної відповідальності за вчинення злочину.

По-третє, непоодинокі випадки, де за допомогою ознак спеціального суб'єкта утворюються привелійовані склади злочинів. У таких ситуаціях спеціальний суб'єкт впливає на зниження ступеню суспільної небезпечності діяння, а, отже, і на пом'якшення відповідальності

6. На диференціацію відповідальності службових осіб як спеціальних суб'єктів злочину впливає не тільки їх службовий статус, але й соціальне значення цього статусу, що законодавець і підкреслює. З урахуванням цього навіть всередині такого виду спеціального суб'єкта, як службова особа, законодавець проводить дрібнішу диференціацію кримінальної відповідальності.

7. Кваліфікаційна функція спеціального суб'єкта полягає у обов'язковому встановленні поряд із сукупністю інших ознак складу злочину, властивостей (якостей), які характеризують особу як спеціального суб'єкта злочину. Правове значення загальних і спеціальних ознак суб'єкта злочину неоднакове. Відсутність хоча б однієї із загальних ознак суб'єкта означає, водночас, і відсутність складу злочину. За відсутності ознак спеціального суб'єкта злочину у вчинюваному можливі декілька ситуацій: а) може повністю виключатись кримінальна відповідальність за відсутністю складу злочину; б) може змінюватись кваліфікація з однієї статті КК України на іншу; в) відсутність ознак спеціального суб'єкта може взагалі не впливати на кримінальну відповідальність, вона настає на загальних підставах.

8. Ознаки спеціального суб'єкта за умови їх однозначного формулювання є достатньо чіткими розмежувальними ознаками. При кваліфікації окремого складу злочину вони виступають як обов'язкові ознаки спеціальної норми, а в поєднанні з відповідними їй несумісними за змістом ознаками іншого складу злочину можуть бути розмежувальними ознаками суміжних складів злочинів. Тому ознаки спеціального суб'єкта злочину є надійним і досконалим законодавчим інструментом, що забезпечує розмежування суміжних складів злочину і їх правильну кваліфікацію.

9. Тенденції, які спостерігаються при побудуванні санкцій статей розділу XVII Особливої частини КК, обумовлені ознаками спеціальних суб'єктів злочинів, які вчинили злочин із використанням своїх службових повноважень чи займаної посади. Особливості правового статусу спеціальних суб'єктів цих злочинів знаходять опосередковане відображення у санкціях відповідних статей КК завдяки передбаченню в них різних видів майнових покарань, а також покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Так, для службових осіб юридичної особи публічного права більш типовим є покарання у виді

позбавлення волі, а службових осіб юридичної особи приватного права та осіб, які надають публічні послуги, – покарання у виді штрафу. Формулюючи окремі санкції за злочини, передбачені розділом XVII Особливої частини КК, законодавець не завжди дотримується приписів норм Загальної частини КК, що визначають порядок, і підстав та особливостей застосування окремих видів покарань, наприклад, штрафу, виправних робіт тощо, через що низка санкцій, встановлених за злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, потребує вдосконалення.

10. Можливість визнання особи, яка є загальним суб'єктом злочину, співвиконавцем злочину із спеціальним суб'єктом має вирішуватись у кожному конкретному випадку індивідуально, залежно від особливостей об'єктивних ознак конкретного складу злочину, зокрема, від особливостей його об'єктивної сторони. Загальний суб'єкт злочину повинен визнаватись співвиконавцем злочину із спеціальним суб'єктом лише у випадках, коли він разом із останнім виконав хоча б частину діянь, які утворюють об'єктивну сторону такого складу злочину;

11. У разі одночасного вчинення триваючих або продовжуваних одиничних злочинів, один із яких має загального, а інший – спеціального суб'єкта, не виключається їх реальна сукупність, адже такі діяння з огляду на специфічні моменти їх початку і закінчення вчиняються, так би мовити, паралельно і не перетинаються один з одним за ознаками їх суб'єктів.

12. При типовій ідеальній сукупності злочинів («відхилення дії або удару») неможливо, щоб щодо одного злочину особа була спеціальним суб'єктом, а щодо іншого – мала ознаки загального суб'єкта (або навпаки), тому що таке діяння посягає на однорідні суспільні відносини, вчинені діяння по суті є однотипними, хоча дія й відхиляється.

13. Як виняток може мати місце ідеальна сукупність злочинів, у якій щодо одного діяння особа є спеціальним суб'єктом, а щодо іншого – загальним, якщо злочин із загальним суб'єктом є способом або умовою вчинення злочину із спеціальним суб'єктом, тобто, коли основне діяння із спеціальним суб'єктом певним чином обумовлюється вчиненням-допоміжного (похідного) діяння із загальним суб'єктом. У будь-якому разі, як реальна, так і ідеальна сукупність злочинів, один із яких має спеціального суб'єкта, кваліфікується на загальних підставах, за двома або більше статтями Особливої частини КК.

14. У результаті дослідження запропоновані такі зміни до КК України:

1) Доповнити Розділ VI Загальної частини «Співучасть у злочині» КК України ст. 29-1 «Співучасть у злочинах зі спеціальним суб'єктом» і викласти у такій редакції:

1. Виконавцем (співвиконавцем) злочину із спеціальним суб'єктом, як правило, визнається тільки спеціальний суб'єкт злочину.

2. Залежно від особливостей об'єктивних ознак конкретного складу злочину як виняток можливе визнання загального суб'єкта злочину співвиконавцем злочину із спеціальним суб'єктом.

3. Особи, не наділені ознаками спеціального суб'єкта злочину, можуть визнаватись організаторами, підбурювачами чи пособниками будь-якого злочину із спеціальним суб'єктом.

2) Передбачити покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове обов'язкове чи факультативне покарання у всіх санкціях XVII розділу Особливої частини КК України;

3) Виключити основне покарання у виді виправних робіт із санкцій статей ч. 1 ст. 367 КК, ч. 3 ст. 368-4, ч.3 ст. 368-3 і замінити його покаранням у виді громадських робіт на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Осадча А. С. Службові особи і особи, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, як спеціальні суб'єкти злочину: аналіз законодавчих новел // Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія: Економічна теорія та право / редкол.: А.П. Гетьман та ін. - Х.: Право. – 2013. – №2(13). – С. 251-252;

2. Осадчая А. С. К вопросу о функциях состава преступления // Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России. – 2014.- № 3. – С.255-259;

3.Осадча А. С. Пеналізація суспільно небезпечних діянь з урахуванням спеціального суб'єкта злочину // Вісник Асоціації кримінального права України. Електронне наукове видання. – 2014. – № 2(3). – С. 280-293. Інтернет ресурс:http://nauka.juracademy.kharkov.ua/download/visnik_yg/3/23.pdf

4.Осадча А. С. Кваліфікаційна функція спеціального суб'єкта злочину // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип.5. Том 3. – С.59-62;

5. Осадча А. С. Проблеми співучасті у злочинах зі спеціальним суб'єктом // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип.6-1. Том3. – С.164-169;

6. Осадча А. С. Ознаки спеціального суб'єкта злочину // 10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн: матеріали міжнар. наук-практ. конф. молодих вчених, 13-14 жовтня 2011 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов.ред.), В.І. Борисов (заст. голов.ред.) та ін. –Х.: Право, 2011. – С. 61-63;

7.Осадча А. С. Особи, що здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, як спеціальні суб'єкти злочину // Актуальні питання державотворення в

Україні очима молодих науковців: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. – Тернопіль, 2012. – С.65-68;

8. Осадча А. С. Правовий статус експерта за Кримінальним кодексом України // Інноваційні методи реформування правовідносин у сучасних умовах: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. – Тернопіль, 2012. – С.66-67;

9. Осадча А. С. Основні тенденції розвитку вчення про спеціальний суб'єкт злочину в законодавстві та доктрині кримінального права у радянський період // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність матеріали міжнар. наук-практ. конф. молодих вчених, 11-12 жовтня 2012 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов.ред.), В.І. Борисов (заст. голов.ред.) та ін. – Х.: Право, 2012. – С. 532-534;

10. Осадча А. С. Кваліфікаційна функція спеціального суб'єкта злочину // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук-практ. конф., 10-11 жовтня 2013р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов.ред.), В.І. Борисов (заст. голов.ред.) та ін. – Х.: Право, 2013. – С.715-718;

11. Осадча А. С. До питання визначення ознак службових осіб публічного і приватного права та осіб, які уповноважені на виконання функцій держави // Правові та інституційні механізми протидії корупційним правопорушенням: матеріали наук.-практ. семінару, 20 квітня 2012./ НАПрН України, НДІ вивч. проб. злочинності ім. акад. В.В. Сташиса. – К.: Ред. журн. «Право України»; Х.: Право, 2013. – С.58-60.

АНОТАЦІЯ

Осадча А. С. Спеціальний суб'єкт злочину: генезис, функції, проблеми кваліфікації. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. Харків, 2015.

Дисертація присвячена проблемам спеціального суб'єкта злочину. Досліджуються генезис вчення про спеціальний суб'єкт злочину у дорадянський, радянський період, а також за часів незалежності України. Аналізуються новели чинного КК України щодо спеціальних суб'єктів злочину.

Особлива увага приділяється визначенню функцій спеціального суб'єкта злочину і з'ясуванню їх впливу на кримінально-правові відносини. Також розглядається питання щодо

особливостей співучасті у злочинах зі спеціальним суб'єктом, кваліфікації сукупностей злочинів зі спеціальним суб'єктом, подолання конкуренції норм при кваліфікації злочинів зі спеціальним суб'єктом. Сформульовані пропозиції щодо вдосконалення правових норм, які регламентують відповідальність спеціальних суб'єктів злочину.

Ключові слова: генезис, суб'єкт злочину, спеціальний суб'єкт злочину, функції складу злочину, конкуренція норм, проблеми кваліфікації.

АННОТАЦІЯ

Осадчая А. С. Специальный субъект преступления: генезис, функции, проблемы квалификации. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 - уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины. Харьков, 2015.

Диссертация посвящена проблемам специального субъекта преступления. Исследуются генезис законодательства и учения о специальном субъекте преступления в доктрине уголовного права досоветского, советского периода, а также после провозглашения независимости Украиной. Исторический анализ уголовно-правовых норм со специальным субъектом и выяснение их социальной обусловленности позволяет утверждать, что круг преступлений со специальным субъектом не есть раз и навсегда определенным, он постоянно меняется в сторону увеличения таких деяний в УК. Анализируются новеллы действующего УК Украины относительно специальных субъектов преступления, внесенные Законом Украины № 3207-VI «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины об ответственности за коррупционные преступления» от 07.04.2011 года. Впервые к субъектам коррупционных преступлений отнесены не только должностные лица, а и лица, осуществляющие профессиональную деятельность, связанную с предоставлением публичных услуг и лица, уполномоченные на исполнения функций государства.

Особое внимание уделяется определению функций специального субъекта преступления и исследованию их влияния на уголовно-правовые отношения. Доказано, что поскольку состав преступления – это система юридических признаков (элементов), которые определяют данное деяние как преступление, постольку есть основания утверждать, что каждый элемент состава преступления, с одной стороны, служит для выполнения функций состава преступления в целом, а с другой – имеет собственные функции, реализуя которые осуществляет влияние на уголовно-правовые отношения. Специальный субъект в уголовном праве тоже выполняет некоторые

функции, а именно: криминообразующую, дифференцирующую, квалифицирующую, разграничительную, пенализационную.

Также рассматривается вопрос об особенностях соучастия в преступлениях со специальным субъектом. Отстаивается мнение, что возможность признания общего субъекта преступления соисполнителем преступления со специальным субъектом, должна решаться в каждом конкретном случае индивидуально, в зависимости от особенностей объективных признаков конкретного состава преступления, в частности, от особенностей его объективной стороны. Общий субъект преступления должен признаваться соисполнителем преступления со специальным субъектом только тогда, когда он вместе с последним выполнял хотя бы часть действий, составляющих объективную сторону такого состава преступления.

Рассматриваются вопросы квалификации совокупности преступлений со специальным субъектом, преодоления конкуренции норм при квалификации преступлений со специальным субъектом. Доказано, что преступление со специальным субъектом может образовывать реальную совокупность с любым иным преступлением, в том числе, таким, которое совершается общим субъектом. Как исключение, может иметь место идеальная совокупность преступления, в которой одно преступления имеет специального субъекта, а второе – общим. Это ситуации, когда преступление с общим субъектом является способом или условием совершения преступления со специальным субъектом, то есть основное деяние со специальным субъектом обуславливается совершением дополнительного деяния с общим субъектом.

Также установлено, что в случаях конкуренции норм с общим и специальным субъектом, приоритет имеет последняя, которая и должна применяться при квалификации.

Ключевые слова: генезис, субъект преступления, специальный субъект преступления, функции состава преступления, дифференциация, пенализация, конкуренция, проблемы квалификации.

ABSTRACT

Osadcha A. S Special subject of crime: genesis, functions, problems qualifications. –The manuscript.

Dissertation for the scientific degree of the Candidate of Juridical Sciences in specialty 12.00.08. – Criminal Law and Criminology; Criminal-Executive Law. – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2015.

The dissertation is devoted to the complex research of such problem as special subject of crime. The genesis of the doctrine of the special subject of crime is investigated in the pre-Soviet, Soviet period and while Ukraine is an independent state. During the study, specific novels on the matter of special subject in the current Criminal Code of Ukraine were analyzed.

Special attention was paid to the definition of the special functions of the subject of a crime and the elucidation of their impact on criminal legal relations. The Dissertation also features the possibility of complicity in crimes with a special subject, specific skills and elements of the crimes with a special subject, it also analyses an overcoming competition of the rules when qualifying such crimes. Proposals for improving the legal rules, which regulate responsibility of special subjects crime, are provided.

Key words: genesis, subject of crime, special subject of crime, functions of the crime, competition rules, the problem of qualifications.

Відповідальний за випуск
проф. Тютюгін В.І.

Підписано до друку 24.04.2015 р. Формат 60x90/16

Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.

Умовн. друк. арк. 0,7 Облік. вид. арк. 0,9

Тираж 100 прим. Зам. № 1207

Друкарня

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.